

Herstelgericht werken in Technisch Atheneum Heule

Martijn Debonnet

Martijn Debonnet is leerlingbegeleider in het Technisch Atheneum te Heule. Hij is voorzitter van de regionale werkgroep leerlingbegeleiding Kortrijk en is speerpunt¹ herstelgericht groepsoverleg voor Zuid-West-Vlaanderen. Caleidoscoop ontmoette Martijn op het congres "Herstelgericht werken op school" in oktober 2012. Hij vertelde er samen met een leerkracht over hun vallen en opstaan, hindernissen en kansen, weerstand en positieve ervaringen tijdens 10 jaar herstelgericht werken op school. Maak kennis met hun verhaal in dit artikel.

Het verhaal van Brecht en Abdul

Ik word naar de werkplaats bouw geroepen. Er is een incident geweest. Wanneer ik daar aankom zijn de leerlingen erg over hun toeren. De leerkracht vertelt dat Abdul een harde vuistslag gaf in het gezicht van Brecht². Abdul zit op een rustige manier aan de kant, maar Brecht heeft zichtbaar moeite om zich in te houden. Zijn lip bloedt. De emoties laaien hoog op en alle leerlingen komen erbij staan om roepend hun mening te geven. Brecht wordt steeds kwader. Ik plaats mezelf voor Brecht en negeer de anderen. Ik probeer hem met me mee te nemen. Dat doe ik niet door mijn stem te verheffen maar door rustig te vragen: "Ik zie dat je kwaad bent, zullen we er even over praten?" Hoewel Brecht verbaal agressief reageert en eerst niet wilt, blijf ik rustig aangeven dat ik wil helpen. Daarvoor is het nodig om even weg te gaan uit de werkplaats. Ondertussen zet de leerkracht de andere leerlingen weer aan het werk, met kordate hand maar zonder stemverheffing. Het publiek verdwijnt. Enkel Brecht heeft op dat moment nog zijn stekeltjes recht staan, maar hij raakt er niemand mee. Er komt geen reactie meer op zijn agressief gedrag. Brecht kalmeert een beetje en komt met me mee. In het voorbijgaan laat ik Abdul weten dat ik ook hem vandaag zeker nog zal aanspreken.

BOX 1. WAT IS HERSTELGERICHT WERKEN?

HERSTELRECHT

Sinds een twintigtal jaar bestaat in de hele wereld een groeiende belangstelling voor herstelgericht werken. Herstelgericht werken vindt zijn wortels in het herstelrecht in de justitiële sector. Herstelrecht is een andere manier om naar misdrijven te kijken: niet de dader of de daad maar wel de schade is het uitgangspunt van de interventie. Men richt zich dus prioritair op het herstel van de schade (bv. materiële schade, schade aan de gemeenschap of aan relaties). De beleving van de verschillende partijen van de schade is daarbij belangrijk. Zij bepalen ook zelf hoe de schade kan hersteld worden. Daartoe worden methodieken gebruikt zoals herstelgericht groepsoverleg (hergo).

HERGO

Bij een ernstig conflict of incident kan een herstelgericht groepsoverleg (hergo) plaatsvinden. Hergo is een begeleid overleg tussen enerzijds diegene die de fout beging en zijn ondersteuners (bv. ouders, vrienden) en anderzijds het slachtoffer en zijn ondersteuners. Daarbij is een onafhankelijke hergomoderator aanwezig. Bij een justitiële hergo zijn ook advocaten en een politiebeambte aanwezig. Alle deelnemers proberen samen een oplossing te zoeken voor het herstel van de schade.

HERSTELGERICHT WERKEN

Niet alleen in de justitiële sector, maar ook in andere sectoren zoals het welzijnswerk, buurtontwikkelingswerk of het onderwijs, neemt de belangstelling toe voor herstelgericht werken.

Herstelgericht werken richt zich niet in de eerste plaats op het overtreden van regels maar is “gericht op het herstel van beschadigde relaties naar aanleiding van conflicten of van normovertredend gedrag” (Balcaen, p. 52). Via herstelgericht werken leren mensen begrijpen wat de gevolgen zijn van hun gedrag op anderen en leren ze verantwoordelijkheid nemen voor hun gedrag.

Bij herstelgericht werken zijn volgende principes belangrijk:

- 1) alle partijen worden betrokken in het hele proces;
- 2) gevoelens spelen een erg belangrijke rol in de gesprekken tussen de verschillende partijen;
- 3) er is een evenwicht tussen het aanbieden van structuur, zorg en ondersteuning;
- 4) men gebruikt principes van “verbindende communicatie” (gebaseerd op geweldloze communicatie van Marshal B. Rosenberg).

OP SCHOOL

Herstelgericht werken is ruimer dan de hergomethodiek. Binnen het onderwijs kan het bijvoorbeeld ook gaan om proactieve cirkels (bv. om te werken aan een goede sfeer in de klas) of om een kort herstelgesprek tussen leerkracht en leerling (bv. wanneer een leerling een ongepaste opmerking geeft). Herstelgericht werken in het onderwijs blijkt niet enkel bij te dragen tot het vinden van een constructieve oplossing van conflicten en tuchtproblemen, maar ook tot een meer respectvol en meer emancipatorisch schoolklimaat.

Recent werd er een platform opgericht ter ondersteuning van herstelgericht werken op school. Zie www.herstelgerichtwerkenopschool.be.

MEER WETEN?

BALCAEN, L. (2012). Herstelgericht werken op school. *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, jg 2011-2012, 51 – 57.

BEERTEN, M. (2012). Op weg naar een herstelgericht beleid op school... *Welwijs*, 23(4), 29-33.

VETTENBURG, N., & BURSENS, D. (2008). Herstelgericht groepsoverleg in een pedagogische context. *Tijdschrift voor herstelrecht*, 8, 7 – 19.

Brecht vertelt dat hij dit heel erg vindt. Zijn tanden doen pijn, het was een harde slag. Ik vraag naar de details en zo krijg ik het verhaal van Brecht te horen. Er is een woordenwisseling geweest. Abdul schold Brecht uit. Brecht schold Abdul uit. Daarna gaf Abdul een harde vuistslag in zijn gezicht. Brecht heeft daarop niets teruggedaan en dat vindt hij heel goed van zichzelf. Ik vraag naar wat voor hem het ergste is. Uiteindelijk komen we tot het volgende: fysiek geweld kan niet, iedereen heeft recht op veiligheid op school. Ik graaf nog niet verder, maar maak samen met Brecht afspraken voor de rest van de dag. Die afspraken zijn geldig zowel binnen als buiten de school. Daarmee is hij akkoord. Ik vraag of hij bereid zou zijn om met Abdul te spreken. “Morgen misschien”, zegt Brecht. Ik zeg dat ik hem morgen zeker nog eens zal aanspreken. Ik leg uit wat ik nu verder zal doen. Ik zal spreken met Abdul. Zo kan Brecht terug naar de klas (er is geen medische verzorging nodig). Ik zal spreken met de mensen die het hebben gezien, ook de leerkracht. Ik zal de ouders opbellen, de directeur inlichten, en morgen zal ik Brecht opnieuw aanspreken. Brecht gaat akkoord en ik breng hem naar de klas. Hij is heel wat kalmer. Er zijn geen problemen wanneer ik Abdul meeneem en Brecht achterlaat in de werkplaats.

Tot mijn verbazing vertelt Abdul bijna precies hetzelfde verhaal als Brecht. Meestal heb ik meer werk om een en dezelfde versie te krijgen van wat is gebeurd. Abdul geeft onmiddellijk toe dat hij fout was een vuistslag te geven. Wel vertelt hij dat hij erg kwaad was, en nog kwader is geworden van het scheldwoord “choco”. Dit heeft hem erg geraakt en daarom ging hij door het lint. Ik vraag naar wat voor hem het ergste is. Uiteindelijk komen we tot het volgende: hij had niet mogen slaan, maar een dergelijk scheldwoord kan ook niet, vooral omdat Brecht wist dat dit hem pijn zou doen. Ik maak samen met Abdul afspraken voor de rest van de dag. Die afspraken zijn geldig zowel binnen als buiten de school. Daarmee is hij akkoord. Ik vraag of hij bereid zou zijn om met Brecht te spreken. Dat wil Abdul graag, want hij wil graag zeggen dat hij beter geen vuistslag had gegeven. Ik leg uit wat ik nu verder zal doen, namelijk dezelfde zaken die ik tegen Brecht heb gezegd. Abdul gaat nu voor het laatste lesuur naar de studie.

In de dagen daarop heb ik nog heel wat gesprekken: met de leerkracht, medeleerlingen, de directeur, de ouders van beide leerlingen, en ook opnieuw met Brecht en met Abdul. Ik hoor dat een bezoek aan de tandarts nodig is geweest. Na al deze voorbereidende gesprekken heb ik toch het gevoel dat het mogelijk moet zijn om opnieuw tot verbinding te komen. Tijdens de gesprekken heb ik ook duidelijke afspraken gemaakt voor wanneer we samen zitten.

We zitten samen in de cirkel. Links van mij zit Abdul, daarnaast zijn vader en moeder. Rechts van mij zit Brecht met daarnaast zijn vader en moeder. Tegenover me zit de directeur. Op een heel gestructureerde manier laat ik de mensen vertellen wat er is gebeurd, en wat voor iedereen de gevolgen waren. Vervolgens laat ik iedereen vertellen wat hun beleving daarvan is geweest. De mensen zeggen waar het op staat, zoals afgesproken in de voorbereidende gesprekken. Op het moment dat hij aan het woord komt, verontschuldigt Abdul zich. Dat doet hij uit zichzelf, oprecht en uitgebreid, tegenover alle aanwezigen. Brecht geeft daarop ook uit zichzelf toe dat hij die kwetsende opmerking niet had mogen maken. Dat doen ze op dit moment in het gesprek, hoewel dat niet zo met mij was afgesproken (en zeker niet door mij werd afgedwongen). Daarna gaan de mensen op zoek naar wat nu nodig is om alles te herstellen. Ik bepaal niet de inhoud, maar modereer het gesprek, bewaak de afspraken en zorg ervoor dat iedereen even veel spreektijd krijgt. De directeur bewaakt dat ook het schoolglement en het belang van de school

worden gerespecteerd bij de afspraken. Het zijn de mensen zelf die afspreken wat er gebeurt als deze afspraken niet worden nagekomen, niet ik. Wanneer een consensus is bereikt herhaal ik de afspraken die ik noteerde. Iedereen gaat akkoord en ik verlaat het lokaal om de afspraken uit te typen. In het lokaal staan koffie, water en koekjes. Ik laat de mensen weten dat ze zich gerust mogen bedienen terwijl ik weg ben.

Wanneer ik terugkom na deze informele fase, is de sfeer in het lokaal veranderd. Iedereen ondertekent de afspraken die ik heb uitgeprint, terwijl ze verder praten met elkaar. Zowel de leerlingen als hun ouders lijken opgelucht. Ook de directeur is tevreden met het resultaat.

Herstelgericht werken: onze historiek

Het verhaal van Brecht en Abdul laat zien hoe wij vandaag in het Technisch Atheneum Heule via een herstelgerichte aanpak (zie box 1) omgaan met conflicten of normovertredend gedrag. Om daartoe te komen hebben we een hele weg afgelegd.

Onze school heeft een eerste, tweede, en derde graad (zie www.tah.be). De school biedt TSO-richtingen aan in de grafische sector en BSO-richtingen (nl. auto, bouw, elektrische installaties, goud en juwelen, drukken en afwerken, schilderwerk en decoratie). Tien jaar (en langer) geleden stond onze school

bekend als “de school van de laatste kans”. Dit had te maken met een grote instroom van leerlingen die elders werden verwijderd en de populatie van leerlingen die bij ons school liepen. Orde en tucht werden toen hard nagestreefd, maar met weinig succes. Veel leerlingen gingen daar gewoon tegenin, tot ze van de school werden verwijderd. Er werden jaarlijks veel leerlingen uit de school verwijderd, maar er was ook een even grote instroom. En toch behaalden de leerkrachten die elke dag in deze realiteit werkten, resultaat. Ik heb voor hen enorm veel respect.

Klas 2B (beroepsvoorbereidend leerjaar) was toen bijvoorbeeld traditioneel een moeilijke klas. Daarin zaten sterke leerlingen die schoolmoe waren samen met zwakke leerlingen en leerlingen die daar terecht kwamen omwille van gedragsproblemen. Ieder jaar werden hopen straf uitgedeeld. Er werd ook een groot aantal leerlingen uit die klas verwijderd van de school. Jammer genoeg werd de plaats van zo'n “kopstuk” in de groep steevast ingenomen door een andere leerling, waardoor de problemen bleven. De leerlingen kregen een vaste plaats in de klas, voor alle lessen. Er werd één lijn getrokken in de sancties: voor dezelfde overtreding kreeg je van alle leerkrachten dezelfde straf. Er werd bijna wekelijks vergaderd over de klas. Alle leerkrachten trokken samen aan de kar. De ouders werden betrokken, wat niet altijd evident was. De hulp van het CLB werd ingeroepen. Maar de problemen bleven.

Onze school ligt dichtbij vzw Oranjehuis, Ligand en CDV Aura (zie box 2), waar veel gewerkt wordt met de herstelgerichte methodieken. Daardoor konden wij toen kijken hoe men in CDV Aura omging met groepen die nog lastiger waren. Zo leerden wij de proactieve cirkels kennen en de groepsdynamische inzichten (zie verder in dit artikel). Als leerlingbegeleider kon ik ook de allereerste nascholing volgen die Ligand daarover organiseerde.

Het eerste jaar dat we deze proactieve cirkels zelf uitprobeerden in 2B, waren de meeste leerkrachten van het schoolteam minstens sceptisch te noemen. Maar de leerkrachten van 2B gingen ervoor: zij hadden weinig te verliezen. Bovendien staken zij vóór het proberen van deze nieuwe methodiek ook al erg veel energie in de klas. De “rondes” zoals ze bij ons op school gingen heten, gingen toen iedere dag door; wat zeer intensief was.

Toeval of niet, dat jaar werden geen leerlingen verwijderd uit de klas 2B en alle leerkrachten meldden dat deze klas veel makkelijker was dan de vorige jaren. Sommige leerkrachten zeiden ook wel: “daar heeft die “softe aanpak” niets mee te maken”. Maar het jaar nadien kwamen enkele klasleerkrachten zelf vragen of zo’n ronde ook in hun klas kon. De leerkrachten van 2B zagen ook in dat als zij leerlingen zelf verantwoordelijkheid gaven, het veel beter ging. Afspraken die door de leerlingen zelf waren gemaakt, werden beter nageleefd. De groepsdruk werd nu aangewend om positieve doelstellingen (zoals een goede sfeer in de klas) te bereiken.

Tijdens de jaren die daarop volgden vond de herstelgerichte visie steeds meer ingang in onze school. Op die manier werden ook verschillende andere methodieken die aansluiten bij de herstelgerichte visie ingevoerd.

Herstelgericht werken: de visie van onze school

De kern van herstelgericht werken

De visie van onze school over het klasmanagement en de orde- en tuchtmaatregelen is gebaseerd op de visie van

herstelgericht werken. Deze visie houdt in dat “straffen” of “controleren” enerzijds, en “helpen” of “ondersteunen” anderzijds, niet elkaars tegengestelden hoeven te zijn. Het is niet óf straffen óf helpen. Binnen de herstelgerichte visie past veel ondersteuning én veel controle. Deze visie staat in tegenstelling met twee maatschappelijk meer ingeburgerde visies: het strafrechtelijk model (veel controle, weinig ondersteuning) en het hulpverleningsmodel (veel ondersteuning, weinig controle).

Een belangrijk uitgangspunt in onze school is dat leerlingen gestimuleerd worden om verantwoordelijkheid op te nemen voor hun acties. Dit is niet eenvoudig want leerlingen zijn dat niet gewend. Vroeger was het voor hen immers niet nodig om verantwoordelijkheid op te nemen: ze konden perfect een straf ondergaan zonder toe te geven dat ze foute keuzes hadden gemaakt. In een herstelgerichte aanpak is dat niet mogelijk. We merken bij straffen ook dat het gewenste effect van straf, namelijk een gedragsverandering in de positieve zin, dikwijls uitblijft. De leerlingen leren met straffen vooral dat zij een volgende keer beter niet gesnapt kunnen worden (vanuit de idee: als ik niet betrapt word, heb ik niets verkeerd gedaan).

Om tot herstel te kunnen komen zijn drie zaken absoluut noodzakelijk: 1) klaarheid over de feiten, 2) het opnemen van de eigen verantwoordelijkheid, 3) herstellen wat werd gebroken. Deze drie elementen zijn niet alleen bij de dader belangrijk, maar bij alle betrokkenen. Belangrijk daarbij is dat we loskomen van het feit en kunnen inzoomen op de gevolgen. We bevragen dus vooral hoe de emotionele, materiële en/of fysieke schade hersteld kan worden, en bieden daar de ruimte voor.

Bij herstelgericht werken op onze school vinden we het zeer belangrijk dat alle partijen hun hart durven openen om tot de essentie te komen. Op die manier voorkomen we dat we een schijn aanpassing of een schijnverantwoordelijkheid krijgen. Echte emoties vormen de motor van het herstel en zorgen voor het laten vallen van maskers en weerstanden. Structuur en hiërarchie kunnen ons weerhouden om ons kwetsbaar op te stellen. Maar die kwetsbaarheid leidt tot verbondenheid: zich kwetsbaar (durven) opstellen zorgt voor een beweging van de betrokkenen naar elkaar toe, in plaats van verder uit elkaar.

BOX 2. CDV AURA, VZW ORANJEHUIS EN LIGAND

Centrum voor Deeltijdse Vorming Aura (www.vzw-oranjehuis.be/werkingen/cdv-aura) is een vormingscentrum dat begeleiding en vorming organiseert binnen een “Persoonlijk OntwikkelingsTraject” (POT) van leerplichtige jongeren uit het deeltijds onderwijs (15 tot 18 jaar). Dit gebeurt voor jongeren die het moeilijk hebben zich te handhaven in een opleiding binnen het deeltijds onderwijs. Jongeren worden ofwel doorverwezen via een Centrum voor Deeltijds Onderwijs (CDO), door het CLB of worden rechtstreeks aangemeld door diensten en voorzieningen binnen de Bijzondere Jeugdzorg. Het is de bedoeling dat jongeren na hun POT-traject een opleiding kunnen aanvangen/hervatten binnen een CDO.

De vzw Oranjehuis (www.vzw-oranjehuis.be) is erkend als Multifunctioneel Centrum en bundelt de krachten om samen te werken aan herstel bij breuken in de relatie, na feiten of als uitsluiting dreigt. Ze ondersteunen in het opvoedingsproces, eventueel met tijdelijke opvang in de residentie. Ze werken ook aan het verfijnen van ouderlijke vaardigheden, staan in voor naschoolse begeleiding, en kunnen zorgen voor een schoolvervangend dagprogramma.

Ligand (www.ligand.be) is een centrum dat gericht is op innovatie en ontwikkeling in een streven naar duurzaam samenleven. Men richt zich daar op herstel en preventie om uitsluiting te vermijden, vanuit de visie en de expertise van vzw Oranjehuis en CDV Aura. Men wilt nieuwe ontwikkelingen vorm geven en deze uitdragen via vorming en ze in de praktijk te brengen.

De moderator

Bij herstelgericht werken heeft de moderator een belangrijke functie. Het zich kwetsbaar durven opstellen en het willen kijken naar zichzelf, is een van de moeilijkste zaken in het herstel. De moderator kan door zijn houding en vraagstelling veiligheid bieden, wat het makkelijker maakt om zich kwetsbaar op te stellen. Dit betekent dat de moderator absoluut probeert te voorkomen dat er nieuwe kwetsingen kunnen worden gemaakt. Dit kan door veel structuur te bieden, de mensen goed voor te bereiden en het mandaat als “meerzijdig partijdige” moderator ten volle op te nemen (zie verder).

De moderator kan extern zijn aan de school, bijvoorbeeld een CLB-medewerker. Bij ons op school neem ik dikwijls zelf deze functie waar. Steeds moet ik er dan voor zorgen dat mijn rol voor iedereen duidelijk is: ik ben dan moderator en spreek dus niet langer als leerlingbegeleider.

Belangrijk om op te merken is dat binnen deze herstelgerichte visie orde- en tuchtmaatregelen uiteraard nog steeds hun plaats hebben. Er is dus een alternatief voor leerlingen die weigeren verantwoordelijkheid op te nemen.

Herstelgerichte methodieken op onze school

We passen op onze school verschillende methodieken toe om herstelgericht te werken. Wij kunnen al deze methodieken waar maken dankzij het feit dat de school beschikt over drie opgeleide hergomoderatoren. Ook onze vaste CLB-medewerkster is hiertoe opgeleid.

Proactieve cirkel of “ronde”

In onze school gaan in verschillende klassen in het beroepsonderwijs proactieve cirkels door. Via deze cirkels kan een klas bouwen aan gezonde relaties. De cirkelmethode kan gebruikt worden bij klasgesprekken en hoeft dus niet enkel bij probleemgedrag of conflicten gebruikt te worden. De cirkels nemen in elke klas steeds een lesuur per week in beslag. De leerlingen zitten daarbij in een kring

zonder tafels, met de klasleraar (coach) en de leerlingbegeleider (moderator). Het zitten in een cirkel maakt de gelijkwaardigheid zichtbaar: iedereen heeft inspraak, maar ook verantwoordelijkheid. Dit geldt evenzeer voor de moderator en de coach. De moderator leidt het gesprek, terwijl de coach op de achtergrond de regels helpt bewaken. De inhoud van het gesprek kan aangegeven worden door de moderator of de coach, maar ook door de leerlingen zelf.

Hoewel alle klasgroepen in onze school voordeel zouden halen uit deze rondes, organiseren we ze niet in elke klas. Praktisch zou dat voor ons niet mogelijk zijn. In samenspraak met de directie, de klasleraren en de leerlingbegeleiding kijken we elk schooljaar in welke klassen een proactieve cirkel zal worden ingericht.

De kern bij onze proactieve cirkels is dat de verantwoordelijkheid voor het welzijn van de groep door de groep zelf wordt gedragen. Het is de groep die bepaalt wat de afspraken zullen zijn die gelden tijdens de ronde (zie box 3). Ook ervaringsleren en teambuildingsopdrachten horen hierin thuis. Wanneer er problemen zijn, kunnen die daar op een veilige manier worden besproken.

Voor de moderator en de coach gaat het om het herkennen van de groepsdynamische processen³ en het aanwenden van positieve groepsdruk (door de zelfgemaakte afspraken en de veiligheid te helpen bewaken). Dit houdt ook in dat er aandacht gaat naar welke rollen worden

opgenomen, hoe de onderlinge relaties zijn... Leerlingen die vroeger een leidersrol hebben opgenomen bij het storen van de les, kunnen tijdens een cirkel hun leiderskwaliteiten ook aanwenden op een positieve manier.

Crisisronde

Wanneer een klas is ontspoord of wanneer duidelijk is dat de groepsdruk negatieve invloed heeft op het gedrag en/of de resultaten van de leerlingen, kunnen wij ze op school samen zetten in een crisisronde. Dit betekent dat de les(sen) hiervoor worden onderbroken en de leerlingen volgens de hierboven beschreven methode van proactieve cirkels in een cirkel gaan zitten.

Ook bij crisisrondes is de kern dat de verantwoordelijkheid voor het welzijn van de groep door de groep zelf wordt gedragen. Het is dus aan de leerlingen om op zoek te gaan naar een oplossing voor het probleem (bv. collectief slechte resultaten, conflicten onderling of met anderen...). Dit gebeurt uiteraard onder begeleiding van de moderator en coach. Bij crisisrondes is er extra aandacht nodig voor het structureren en bewaken van de veiligheid. Dit is de verantwoordelijkheid van de begeleiders, die streng ingrijpen wanneer een leerling bijvoorbeeld begint te schelden of te roepen. Ook zorgen de begeleiders ervoor dat iedereen evenveel spreektijd krijgt. De inhoudelijke oplossing, of het bekomen van een compromis, blijft de verantwoordelijkheid van de groep.

BOX 3. AFSPRAKEN TIJDENS PROACTIEVE CIRKELS

Enkele afspraken die in consensus door de leerlingen zelf werden gemaakt bij een proactieve cirkel (ook de leerkracht en de leerlingbegeleider hielden zich daaraan):

- Wat we hier zeggen, blijft hier.
- We zullen elkaar niet uitschelden.
- Enkel wie de schroevendraaier vastheeft, mag spreken, de rest luistert: je vraagt het woord, je neemt het niet.
- Wie na een waarschuwing nog steeds deze regels overtreedt, moet drie keer de schema's van het bord overtekenen.

Het viel me op dat onze leerlingen een stuk strenger zijn dan verwacht, wanneer zij afspraken maken voor zichzelf. Uiteraard kan de moderator dit wat sturen, maar het blijft zo dat de groep steeds in consensus beslist.

Sorrykaart

Leerlingen die het moeilijk hebben om zich met woorden te verontschuldigen, kunnen op onze school een wenskaart "sorry" ontwerpen. Door tijd te steken in het maken van een mooi ontwerp, in kleur en met aandacht voor detail, maakt de leerling dan duidelijk dat hij of zij bereid is om te investeren in de relatie met het slachtoffer. De inhoud van die kaart is uiteraard niet vrijblijvend. De voorkant van de kaart mag dan een mooie tekening zijn, maar binnenin schrijft de leerling voor welk gedrag hij of zij "sorry" wil zeggen, en wat hij of zij wil doen om dit in de toekomst te voorkomen.

Hoewel deze methode minder krachtig is dan een ontmoeting van aangezicht tot aangezicht, kan ze een deel van de oplossing vormen. De dader neemt zijn verantwoordelijkheid door het verhaal eerlijk te brengen en tijd en moeite te steken in een herstelopdracht. Het slachtoffer krijgt dan ook te zien dat de dader eerlijk is geweest en moeite heeft gedaan. Soms geeft dit een opening om daarna toch nog een herstelgesprek te voeren.

Leerling verwijderd uit de les

Een leerling uit de les verwijderen kan bij ons op school enkel wanneer de situatie

dit echt vereist, namelijk omdat ze te geladen is. Het gebeurt bijvoorbeeld dat een leerling of leerkracht zo kwaad is dat een normaal gesprek niet meer mogelijk is, of dat een leerling pertinent blijft weigeren om te voldoen aan een redelijke vraag van de leerkracht.

Wie uit de les wordt gezet moet zich altijd melden bij de leerlingbegeleider. Tijdens een gesprek met de leerlingbegeleider wordt steeds ingegaan op de vier vragen van het herstellend handelen: 1) Wat is er gebeurd? 2) Wie was erbij betrokken (en wat deden de anderen verkeerd)? 3) Wat deed jij verkeerd? 4) Wat ga je doen om dat laatste goed te maken?

Uiteraard vergt het beantwoorden van die vragen wel wat ondersteuning door de leerlingbegeleider. Daarna volgt ook steeds een herstelgesprek (zie verder) met de leerkracht, al dan niet ondersteund door de leerlingbegeleider. De leerling kan dus niet terug naar de les van die leerkracht zonder dat een herstelgesprek heeft plaatsgevonden.

Herstelgesprek

Een herstelgesprek kan plaatsvinden tussen leerlingen, maar ook tussen een leerling en een leerkracht. De meeste herstelgesprekken bij ons op school vinden plaats tussen leerlingen. Tijdens dit

gesprek kunnen beide partijen hun gevoelens uiten, onder leiding van de moderator. Ze nemen verantwoordelijkheid voor hun eigen gedrag en plegen onderling herstel. Belangrijk hier is het vinden van een gemeenschappelijke doelstelling. Dat kan door de "standpunten" los te laten en op zoek te gaan naar de belangen en behoeftes.

Herstelgesprekken kunnen vlot verlopen wanneer de betrokkenen bereid zijn zich kwetsbaar op te stellen en hun eigen verantwoordelijkheid op te nemen. Bij ons op school kunnen de leerkrachten ook zelf een herstelgesprek voeren met een leerling die eerder uit de les moest worden verwijderd, dus zonder ondersteuning van de leerlingbegeleider. Als dit minder goed lukt, kan het nog eens worden overgedaan onder leiding van een moderator.

Herstelbemiddeling

Soms is het minder aangewezen om mensen snel bij elkaar te zetten. Dan wordt er meer tijd gestoken in de voorbereiding van deze ontmoeting door met alle betrokkenen een uitgebreid en individueel voorgesprek te hebben. Deze voorbereiding noemen we herstelbemiddeling.

We maken daarbij een heel proces door

om tot inzet te komen: focus – emoties – verantwoordelijkheid – inzet. Eerst focussen we op de vraag: “Wat is de kern van het probleem?” Daarna is er ruimte om de emoties daarbij uit te spreken. Dit is moeilijk maar belangrijk om verder te kunnen. Pas daarna kunnen we ingaan op de verantwoordelijkheid: “Wat is het aandeel van de anderen, wat is het eigen aandeel?” Ook bij slachtoffers stellen we de moeilijke vraag: “Wat was jouw verantwoordelijkheid?” Verantwoordelijkheid inzien is nodig om tot verbinding te kunnen komen. Soms is het aandeel van slachtoffers miniem, maar dikwijls ook niet. Belangrijk is het inzicht dat het opnemen van de eigen verantwoordelijkheid niet hetzelfde is als het wegcijferen van de verantwoordelijkheid van de ander. Vanuit het opnemen van de eigen verantwoordelijkheid komen we ten slotte tot inzet. Wanneer bij alle mensen dit proces is doorgemaakt, volgt de ontmoeting en het herstelgesprek.

Hergo

Herstelgericht groepsoverleg (hergo) is nog meer gestructureerd en ook intensiever dan herstelbemiddeling. Het is een meer uitgebreide bemiddeling tussen enerzijds het slachtoffer en zijn context (bijvoorbeeld ouders, vrienden...) en anderzijds de dader en zijn context, onder begeleiding van een meerzijdig partijdige moderator⁴. Ook de maatschappij (of in ons geval de school) is vertegenwoordigd op dit groepsoverleg.

Hergo kan enkel bij een ernstig feit, met een duidelijke dader en slachtoffer. Meestal gaat het hier om feiten waar vroeger bijna automatisch een tuchtmaatregel werd genomen (bv. bij fysiek geweld). Het resultaat van de hergo kan invloed hebben op de te nemen maatregel.

Bij de voorgesprekken, die zeer belangrijk zijn, volgen wij hetzelfde proces als bij herstelbemiddeling. We leggen bijkomend ook goed uit wat de mensen mogen verwachten van dat hergomoment: wie zal daar aanwezig zijn, wat zal worden besproken, wat zijn de afspraken voor het gesprek, wat is de doelstelling van het gesprek.

Hergo is niet altijd mogelijk. Er zijn immers een aantal voorwaarden voor een hergo. Het feit moet duidelijk omschreven en

eenduidig zijn (of worden, na de voorbereidende gesprekken). Dit moet ook duidelijk afgebakend worden. Er moet duidelijk een dader en een slachtoffer zijn. Het slachtoffer moet bereid zijn hieraan mee te werken. Soms kan het herstel daardoor niet doorgaan. De dader moet verantwoordelijkheid nemen, of dat doen na de voorbereidende gesprekken. Alle betrokkenen moeten het mandaat geven aan de moderator om de hergo te leiden (ook de ouders, de directeur, de leerkrachten). Wanneer aan een van de voorwaarden niet kan worden voldaan, kan er geen hergo plaatsvinden. Dan is misschien een andere herstelgerichte methodiek mogelijk, zoals een sorrykaart wanneer het slachtoffer een gesprek (nog) niet ziet zitten. Maar ook orde- en tuchtmaatregelen komen aan bod wanneer een dader blijft weigeren om zijn eigen verantwoordelijkheid te zien. De orde- en tuchtmaatregelen zijn dus niet verdwenen bij ons op school.

Reacties op herstelgericht werken in onze school

Pluspunten

Op school ervaren we dat doordat de leerling zelf aangesproken wordt op zijn daden en zelf op zoek moet naar herstel, er voordelen zijn voor zowel de dader als het slachtoffer. De dader wordt serieus genomen, krijgt de kans om verantwoordelijkheid te nemen en de schade te herstellen. Het slachtoffer merkt dat de dader toegeeft, verantwoordelijkheid neemt en het goed probeert te maken. Bovendien worden slachtoffers betrokken bij wat er verder gebeurt, zodat ze geen schrik meer hoeven te hebben voor represailles (wat vaak wel het geval is na een eenzijdige strafmaatregel). Noch dader noch slachtoffer blijft dus in de kou staan, wat wel het geval is bij het strafrechtelijk en het hulpverleningsmodel.

Bij herstelgericht werken staan de dader, de straf of de begeleiding niet centraal. Het is niet langer mogelijk de straf passief te ondergaan, ondertussen volhoudend dat het eigenlijk allemaal de schuld van het slachtoffer was. Ook kan de dader niet langer de straf als “pasmunt” gebruiken om te betalen voor een overtreding die goed voelde, en de straf wel waard was.

De emotionele druk (nl. schuldgevoel) bij herstel is groot, zeker bij hergo. Maar even groot is de opluchting wanneer blijkt dat er een mogelijkheid is om alles recht te zetten. Bovendien krijgen leerlingen die vroeger al snel schorsing, uitsluiting of verwijdering moesten ondergaan, nu andere mogelijkheden aangeboden.

Struikelblokken

Bij herstelgericht werken is het belangrijk dat er rolduidelijkheid is: de moderator is meerzijdig partijdig, en is enkel moderator. Hij/zij is dus niet langer leerlingbegeleider, CLB-medewerker of hulpverlener. Dit vraagt extra aandacht wanneer de moderator geen onbekende is voor de betrokkenen. In die situaties is het zeker nodig om dit duidelijk te benoemen en daar voldoende tijd voor te nemen.

Een van de moeilijkste zaken bij herstelgericht werken is om mensen bereid te krijgen om zich kwetsbaar op te stellen. Als leerlingbegeleider is het ook extra moeilijk om dit te verwachten van een collega, wanneer deze bijvoorbeeld werd gekwetst door een leerling. We moeten goed beseffen wat we vragen: de mensen zijn soms ernstig gekwetst en dan is het niet zo eenvoudig om open en uit het hart te spreken. Maar wanneer we hier niet toe kunnen komen (zie het proces dat doorlopen wordt bij “Herstelbemiddeling”) is het onmogelijk om tot herstel te komen.

Investing

Een herstelgerichte werking zoals bij ons op school op dit moment, is niet evident. Het kost heel wat tijd en energie om proactieve cirkels kwaliteitsvol te gebruiken, om een hergo op een goede manier voor te bereiden, om een herstelgesprek te voeren. Bovendien nemen de proactieve cirkels tijd in het lessenrooster in beslag. Bij ons op school kan dit, in samenwerking met de directeur, omdat we kunnen aantonen dat we tijdens de proactieve cirkels heel wat vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen nastreven.

We merken echter ook dat de winst groot is: kleine geschillen storen niet langer de les omdat ze op een veilige manier kunnen worden besproken in de proactieve cirkel. Op die manier is er dus eigenlijk sprake van tijdswinst. Bij conflicten

kan snel worden ingegrepen op een verbindende manier; via een herstelgesprek of herstelbemiddeling, zodat ze niet groter worden. Een kettingreactie van wederzijds kwetsend gedrag wordt zo voorkomen van bij het begin, omdat de leerling dat zelf niet meer nodig vindt. Dit werkt beter dan straf omdat leerlingen in dat laatste geval vooral proberen om niet meer betrap te worden. Bij ernstige incidenten heeft de school dankzij hergo een antwoord dat ernstig is, maar toch verbindend werkt.

Weerstand

Hoewel wij al tien jaar bezig zijn met het herstelgericht werken op school, worden we nog dikwijls geconfronteerd met weerstand. Na de aanvankelijke frustratie daarrond, leerden wij uit de praktijk om hiermee om te gaan.

Die weerstand zal er altijd zijn, maar dat is normaal en zeer menselijk. Weerstand op zich is zelfs levensnoodzakelijk: als mensen geen natuurlijke weerstand voelden, zouden ze niet veilig zijn. Weerstand doorbreken vraagt ook altijd een inspanning, dat is al even natuurlijk. Het is belangrijk dat we ons hiervan bewust zijn en dus niet op voorhand opgeven: het is immers normaal, en zal steeds tijd en energie kosten.

Een methode om met weerstand om te gaan met kans op slagen is het volgen van dezelfde beweging als bij een voorbereidend gesprek voor herstel: focus – emoties – verantwoordelijkheid – inzet. Zowel bij onszelf (Wat is eigenlijk de kern van mijn probleem? Hoe sta ik tegenover het feit dat deze collega in zijn weerstand blijft zitten, wat voel ik daarbij? Hoe kan ik deze emotie richten om er een positief resultaat mee te bereiken? Wat kan mijn eigen verantwoordelijkheid daarin zijn?) als bij de ander. Dat laatste betekent dus actief luisteren naar de behoeften van de persoon-in-weerstand, ook als die niets te maken hebben met mijn eigen doel.

Het kan frustrerend zijn wanneer een dader weigert om het eigen aandeel toe te geven of verantwoordelijkheid op te nemen. Bij ons op school maken we de

leerling dan duidelijk dat dit in feite een mooie kans is om in te gaan op deze manier van werken, maar dat dit niet hoeft. Hij kan ook kiezen voor de gevolgen wanneer de school haar verantwoordelijkheid opneemt (gezien hij dat niet doet).

De situatie ligt anders wanneer een slachtoffer het herstelgesprek liever uit de weg wil gaan. In dit geval proberen we de steun te vergroten, door zekerheid en veiligheid te bieden. Ook geven we de tijd. Soms laten we een voorbereiding op papier maken ter ondersteuning van een gesprek waar de leerling bang voor is.

Soms lijkt het voor leerkrachten en gezagsfiguren in het algemeen heel moeilijk om af te stappen van hun autoriteit. In dergelijke situaties proberen we dubbel te bevragen: "Hoe ervaar je dat als leerkracht? En hoe ervaar je dat als mens?" Het helpt ook de moeilijkheid te benoemen en er begrip voor te tonen. Het is immers niet eenvoudig om je kwetsbaar op te stellen als je gekwetst werd.

Tot slot

Wanneer wij erin slagen mensen in hun verantwoordelijkheid te brengen en hun vervolgens vertrouwen geven, dan kunnen zij daarin groeien. Wanneer mensen vanuit hun eigen kracht aan oplossingen werken, zullen die altijd duurzamer zijn dan wanneer die hun worden opgelegd. Dit geldt zowel voor leerlingen als het schoolteam.

Herstel op school betekent dus meer dan een verzameling methodieken. Het gaat over een visie, een begeleidershouding, zelfs een levenshouding. Het is mijn overtuiging dat mijn school een fijnere plaats is geworden om in te werken, te leren, te leven. Ik ben de mensen die samen met mij deze weg hebben afgelegd dan ook erg dankbaar en ik kan iedereen die dit leest de herstelgerichte visie warm aanbevelen.

BRONNEN

Deklerck, J., Adriaenssens P., Deboutte G., Detrez C., D'haese W., Hermans A., Leonard H., Londers M., Patfoort P., Vandamme W. (2012). *Preventie en aanpak, een veelkleurig verhaal van probleemgedrag in het onderwijs*, Leuven/ Den Haag, Acco.

Vormingen bij Ligand en Informant:

- Basisopleiding groepsdynamica en Klassenmanagement
- Basisopleiding tot moderator van hergo's op school en in de hulpverlening
- Herstellend handelen, een vormingsaanbod van het ontwikkelingscentrum en LIGAND tot het behalen van het certificaat van "herstelgerichte school"
- Positieve Heroriëntering

www.herstelgerichtwerkenopschool.be

www.ligand.be

www.vzw-oranjehuis.be

www.jo-in.be

1 Na het volgen van de opleiding herstelgericht groepsoverleg (hergo), kunnen hergomoderatoren en herstelbemiddelaars gebruik maken van de trimestriële intervisiebijeenkomsten. Deze worden georganiseerd door de speerpunten.

2 In dit artikel worden fictieve namen gebruikt.

3 Voorbeelden van groepsdynamische processen zijn: Welke leerlingen komen met elkaar overeen? Wie heeft ruzie met elkaar? Wie zijn de luidruchtigste leerlingen? Van wie hebben andere leerlingen schrik? Wie is de clown van de klas? Wie is een leidersfiguur? Wie is sociaal? Wie kan goed luisteren en wie juist niet? ...

4 "Meerzijdig partijdig" is niet hetzelfde als "neutraal". De moderator is oprecht betrokken op de situatie van alle betrokkenen, zonder een oordeel te vellen. Als men vraagt: "Aan wiens kant sta je eigenlijk?", is zijn antwoord: "Aan die van jullie beiden."